

Kaksi kokonaisesitystä maailmasta

J.P. ROOS

Göran Therborn on, niin kuin hän itse kuvaa itseään, sosiologian käsityöläinen. Se tarkoittaa, että hän tekee kirjoja käyttäen hyväksi vain itse keräämäänsä sekundaariaineistoa, ilman aputyövoimaa tai suuria tutkimushankkeita. Hän on elävä osoitus siitä, että ilman tutkimusrahoitusta voi jopa tuottaa merkittävästi enemmän. Hän on uskomattoman ahkera, julkaissut kirjoja säännöllisesti 1960-luvulta lähtien. Hän lähti viime vuonna pakosta eläkkeelle Cambridgen yliopiston sosiologian professorin virasta, mikä selvästi vähän harmittaa häntä. Kirjassa mainitaan pariinkin kertaan se, että jotkut yli 65-vuotiaat mielellään jatkaisivat työelämässä, mutta eivät saa, paitsi Yhdysvalloissa, missä pakollista yläikärajaa ei ole. Therbornilla kävi lisäksi huono viuhka, sillä myös Englannissa konservatiivihallitus on päättänyt poistaa yläikärajan, mutta Therborn ei ehtinyt hyötyä tästä muutoksesta.

Nimensä perusteella (*The World. A Beginner's Guide. Polity 2011*) Therbornin tuore kirja kuulostaa melko järjettömältä yritykseltä. Vain muutamaa vuotta (2004) aikaisemmin Therborn julkaisi perhettä koskevan globaalien katsauksen, ja hänellä näyttäisi olevan suunnitteilla vielä valtaa koskeva kirja – tai sitten marxilainen analyysi siitä, miten sosialismi hävisi kapitalismille. Kehityslinjaan voisi ehkä vetää mukaan vielä Therbornin Eurooppaa koskeva kirjan (*European Modernity 1995*): hän on siis laajentanut alaansa johdonmukaisesti. Itselleni tuli Therbornin yrityksestä mieleen H. G. Wellsin melko tarkkaan 90 vuotta sitten toteuttama Maailman historia, jossa tämä Therbornin tuotteliaisuuden muttei laadun ylittänyt romaanikirjailija yritti kuvata ihmiskunnan kehityksen sen alkuaajoista ensimmäisen maailmansodan katastrofiin. Itse asiassa voisi ajatusleikkinä ajatella, että Therbornin ajoitus voi olla melkein yhtä hyvä, jos ilmaston lämpeneminen (ja globaali talousromahdus) tuottaa samanlaisen katastrofin kuin ensimmäinen maailman-

sota, mutta Therborn ei leikittele tulevaisuuden kauheuksilla, vaan on itse asiassa varsin optimistinen. Ja Therborn ei kirjoita maailman historiaa, vaan kuvaa nykytilannetta, joskin ottaen huomioon pitkät historialliset linjat, esimerkiksi suurten maailmankulttuurien kehityksen.

Todettakoon että Therborn on elämänsä aikana ollut todellinen maailmankansalainen. Hän on opettanut lukuisissa Euroopan maissa, Euroopan ulkopuolella mm. Iranissa, Etelä-Koreassa, Etelä-Amerikassa. Hänen opiskelijansa Cambridgessä olivat erittäin kansainvälinen ryhmä (englantilaiset ovat nykyään vähemmistössä). Hänellä on tarjota paitsi tilastoja myös henkilökohtaisia kokemuksia eri puolilta maailmaa. Hän on ollut naimisissa niin ruotsalaisen kuin kiinalaisenkin (korealaisen?) kanssa. Näitä kokemuksia hän hyödyntääkin ansiokkaasti. Kirjassa on siis mainiota paikallisväriä.

Maailman tila

”Maailma. Vasta-alkajan opas” koostuu kolmesta osasta. Ensimmäisessä Therborn kuvaa ihmiskunnan evoluutiota ja sen syitä, toisessa nykyistä poliittistaloudellista maailman näyttämöä ja kolmannessa ihmisten elämää syntymästä kuolemaan. Jokaisessa osassa Therborn tekee selkeän ja yksinkertaisen rakennelman, joka nojaa maailman realiteetteihin. Therborn ei siis rakenna mitään suurta maailman teoriaa, vaan kuvaa maailman tilaa olemassa olevan tiedon varassa. Tosin hän jäsentää kuvaustaan esimerkillisesti erilaisten teoreettisten näkemysten mukaan, mutta hyvin joustavasti. Therborn on aikoinaan ollut merkittävä marxilainen tutkija, ja kirjassa näkyykin jossain määrin Marxin vaikutusta, mm. pohdintana siitä, että Marx olisi edelleen paras selittäjä myös sosialismin romahdukselle ja postmodernismin kehitykselle (Therbornin mukaan ku-

kaan marxilainen ei vain ole uskaltanut teemmään tätä analyysiä).

Kirjan lähdeluettelo on pitkä, mutta ei mitenkään massiivinen. Peruslähteet, jotka toistuvat säännönmukaisesti, ovat melko helposti osoitettavissa: Jack Goody, J R Mc Neill, Muller, Sassen, Therbornin omat aikaisemmat teokset, erityisesti vuoden 2004 teos perheen historiasta, Smeeding sekä Maailmanpankin tilastot. Internet on yllättävän pienessä roolissa kirjan lähteistössä. Jared Diamondia jäin itse kaipaamaan. Ja Judith Rich Harrisia, jonka nerokas kirja ”No two alike” on muutenkin jäänyt aivan liian vähälle huomiolle.

Kirjassa on vitsikäs, lievästi ironinen kuvaus ihanteellisesta elämäkkaaresta, jossa on parasta syntyä Pohjoismaissa, käydä koulua Suomessa, matkustaa, opiskella Oxbridgessä, mennä naimisiin Aasiassa jonkun muusta kulttuurista tulevan kanssa, olla työssä eteläisessä Aasiassa tai Intiassa, asua eläkkeellä jossain rauhallisessa ympäristössä (Geneve tai Vancouver ovat Therbornin suosikkeja, mutta eivät taida houkuttaa kovin monia eläkeläisiä) ja lopulta mennä taas hoitoon Pohjoismaissa (mutta tulla haudatuksi Etelä-Afrikassa tai Lagosissa!) Tämä tuntuisi perustuvan osittain myös henkilökohtaisiin valintoihin, joskin Therbornin oma elämäntarina on aluksi hyvinkin perinteisen pohjoismainen (muutto maalta kaupunkiin, kaksi lasta, avioero, ruotsalainen yliopistoura). Therbornin on usein ajateltu olevan lähtöisin työväenluokasta, mutta näinhän ei ole, vaan hän on palannut syntymätaloonsa, joka muistuttaa pientä kartanoa (löytyy hänen kotisivuiltaan).

Therborn tunnustaa kirjassa biologian merkityksen ihmisen evoluutiossa: biologia (seksi, lisääntyminen, eloonjääminen), kulttuuri (kieli ja symbolit) ja politiikka (kollektiiviset pyrkimykset ja valta) ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Hänen mukaansa ihmisen toimintaa määrää viisi suurta voimakenttää, toimeentulon tavat, demografia, kulttuurinen kommunikaatio, tunnus ja kunnioitus, oppiminen ja kollektiivinen poliittinen organisaatio. Näistä tärkeimpiä ovat toimeentulon tavat, joissa biologia ja kulttuuri muodostavat vuorovaikutteisen kokonaisuuden, sekä demografia, jossa luonto ja biologia ovat yhteydessä toisiinsa. Kaikki nämä muodostavat oman dynamiikkansa, joka vaikuttaa ihmiskunnan kehitykseen. Ja on mielenkiintoista, miten pysyvistä vaikutuksista on kyse. Kuten Therborn toteaa, nykyiset suuret maailman sivilisaa-

tiot ovat kaikki saaneet hahmonsaa hyvin kauan sitten. Therborn erottaa viisi suurta sivilisaatiota: kiinalaisen, intialaisen, länsiaasian (islamilaisen), eurooppalaisen sekä Saharan eteläisen afrikkalaisen sivilisaation. Näiden sivilisaatioiden perustava ero muodostuu perhejärjestelmästä, joiden taustalla on taas sekä toimeentulo että demografiset eroavuudet.

Therborn kuvaa myös kuutta suurta globalisaatioaaltoa, jotka ovat siis olennaisesti näiden sivilisaatioiden kohtaamisia tai levittäytymisiä ympäri maailmaa. Ensimmäinen aalto toteutui 1000-luvun puolessavälissä, jolloin suuret maailmanuskonnot muotoutuivat ja levittäytyivät ympäri maailmaa. Samalla jäsenyivät sivilisaatioiden alueet ja muodot. Tämä kannattaa muistaa, kun toistetaan väärää hokemaa, että kansallisvaltio olisi muka syntynyt 200 vuotta sitten. Maailman suuret kulttuurialueet ja niiden kansat ovat olleet olemassa vähintään yhtä kauan kuin ylipäänsä kirjoitettu historia. Kansallisvaltioiden muodostaminen Euroopassa on verrattavissa tuberkuloosibakteerin keksimiseen, siis siihen tosiasiassa, että tuberkuloosi oli olemassa vähintään 4 000–5 000 vuotta sitten, mutta sen aiheuttaja keksittiin vasta runsaat sata vuotta sitten.

Toinen suuri globalisaatioaalto oli 1500-luvun tutkimusmatkojen aikakausi ja sen vaikutukset ja eurooppalaisen kolonialismin syntyyn. Kolmas on Therbornin nimeämä ”Nollas maailmansota” 1750–1815 Ranskan ja Ison-Britannian välillä, johon liittyi myös Ranskan vallankumous. Tässä ”maailmansodassa” ratkaistiin Englannin ylivalta-asema siirtomaavaltana, mutta ehkä tärkein oli Pohjois-Amerikan itsenäistyminen. Mainittakoon, että Therborn seuraa myös vaikkapa työläisten elintasoja eri puolilla maailmaa: 1700-luvun puolessa välissä intialaiset työläiset ansaitsivat selvästi paremmin kuin useimmat eurooppalaiset työläiset, poikkeuksena Lontoon tai Amsterdamin kaupunkityöläiset.

Neljäs globalisaatioaalto oli ensimmäistä maailmansotaa edeltänyt teollistumisen ja vapaan kaupan kausi (jonka käynnisti Englannin toteuttama Kiinan avaaminen oopiumikaupalle, hyvä symboli vapaan kaupan siunauksellisuudelle). Kaksi viimeistä ovat epämääräisempiä. Therborn puhuu politiikan globalisoitumisesta toisen maailmansodan ympärillä, jolloin taloudellisen globalisaation merkitys oli vähäisempi. Kylmä sota merkitsi maailman jakautumista kahteen suureen vastakkaiseen leiriin. Siirtomaavallan katoa-

minen merkitsi taas valtavaa kansallisvaltioiden nousua. Viides globalisaatioaalto, jota elämme paraikaa, on talouden ja kommunikaatioteknologian globalisaatiota. Tähän liittyy finanssikapitalismin hallitseva asema taloudessa. Therborn maalaa leveällä pensselillä, mutta kiinnittää tarkkaa huomiota hyvin vaihteleviin asioihin, kuten juuri perheen muutoksiin. Toisaalta hän esittää, kuinka eri sivilisaatioiden piirissä reagoidaan modernisaatioon hyvin eri tavoin.

Tärkeän ja innovatiivisen osan kirjasta muodostaa elämäntulon tarkastelu eri puolilla maailmaa. Juuri tässä osassa Therbornin globaali ote tuottaa myös hienoimpia tuloksia, kun hän vertaa vaikkapa eliniän odotetta eri maissa sekä eri kaupunginosissa (Glasgow'n köyhimmässä kaupunginosassa eliniän odote on lyhyempi kuin Venäjällä, kun taas Glasgow'n vauraimmassa osassa eletään yhtä pitkään kuin Pohjoismaissa). Lasten kasvatuksessa yllättäen Saharan eteläpuolisessa Afrikassa on kaikkein tottelevaisuuspainotteisin kasvatustapa, kun taas Skandinaviassa ja Kiinassa ja Japanissa korostetaan eniten lasten itsenäisyyttä (Suomi edustaa tässä selkeästi vähemmän itsenäisyyttä korostavaa kasvatusta, millä voi olla vaikutusta Pisa-tuloksiin).

Therborn esiintyy katsauksessaan varsin neutraalina kirjoittajana. Siellä täällä kuitenkin vilahdelee henkilökohtaisia kannanottoja. Niinpä tietysti Marx on edelleen kunniaissa, mutta tämän lisäksi Therborn ei peittele vastenmielisyyttään Yhdysvaltojen militarismia ja terrorismin vastaista sotaa kohtaan, ja samoin hänen jyrkän kriittinen suhtautumisensa Israeliin ei jää epäselväksi. Mutta useimmissa tapauksissa hän on hyväntahtoinen ja kohtelias havainnoitsija. Toisaalta joissakin kohdissa olen eri mieltä ilmiöiden merkittävydestä, kun Therborn korostaa suurina muutoksina vaikkapa sellaisia asioita, kuten keinohedelmöitys, sukupuolenvaihto-operaatiot, kosmeettinen kirurgia tai viagra (tässä hän maksaa ehkä velkaa foucaultilaisille tai postmodernisteille, jotka harrastavat juuri marginaali-ilmiöiden merkityksen ylenmääräistä liioittelua). Mutta tällaisia kohtia on äärimmäisen harvassa. Mutta kuten jo edellä todettiin, Therborn ei lähdeluettelon perusteella selvästikään ole mikään Internetin tai erilaisten virtuaali-ilmiöiden harrastaja. Facebookia hän ei juuri osaa arvostaa (mainitsee kyllä, että häntä aina silloin tällöin pyydetään osallistumaan...), mutta sähköpostia Therborn sentään kiltisti lukee.

Kaiken kaikkiaan, Therbornin kirja on upea suoritus. Meikäläinen Eurooppa- ja oma maa-keskeinen näkökulma saa monta kolausta kirjaa lukiessa. Toisaalta Therborn ei anna juurikaan suosituksia eikä ilmaise mitään erityisiä suosikkeja (paitsi hahmottaessaan ideaalista elämäntahtoa!). Viimeisessä luvussa hän pyrkii kuitenkin esittämään joitain tulevaisuuslinjauksia, jotka ovat kuitenkin kovin varovaisia. Näitä on Kiinan nousu merkittäväksi maailmanpoliittiseksi tekijäksi, muutamien uusien suurvaltojen esiinmarssi (Intia, Brasilia, Indonesia, Nigeria), Euroopan merkityksen väheneminen (ja pohjoismaisen hyvinvointivaltion merkityksen epätodennäköisyys mallina muille), amerikkalaisen militarismen heikentyminen, kulttuurinen fragmentaatio ja hybridisaatio, fundamentalismin ja sekularismin konfliktien kasvu ja universalismin heikkeneminen.

Ainoana suurena toivon säteenä Therborn esittää Maailman sosiaalifoorumit ja niiden kehityksen. Tässä suhteessa luulen, että hän tarrautuu oljenkorpeen, jota tuskin enää kymmenen vuoden päästä on olemassa (Wells tarjoaa tässä hyvän vertailukohdan asettaessaan toivonsa johonkin suurkonferenssiin, joka on kauan sitten vaiipunut unholaan). Joka tapauksessa itse suoritus on pysyvä malli ja esimerkki yhteiskuntatieteilijöille. Tällaista tutkimusta tarvitaan, ei epämääräistä käsittepuuroa ilman näkemyksiä. Maailma on suuri, monimutkainen ja hankalasti hallittava kokonaisuus, mutta sitä kannattaa tutkia, ei nostaa käsiä pystyyn.

Suurvaltojen kehitys

Francis Fukuyama on tullut kuuluisaksi julistamastaan ”historian lopusta”, mikä osoittautui hieman liian hätäiseksi. Tosin loistava ja myyvä nimi ei ollut ihan sitä, miten se tulkittiin, eli Fukuyama ei suinkaan julistanut koko historian loppua. Hän oli inspiroitunut Aleksandre Kojeve -nimisestä Hegel-tutkijasta, jonka Hegel-tulkinnan mukaan historia loppui Jenan taisteluun 1806, jolloin Napoleon voitti preussilaisen taantumushallinnon, minkä jälkeen on tapahtunut vain pikku muutoksia yhteiskunnan järjestykseen. Toisin sanoen tyypillinen ranskalaisen teorian esittäjä, joka väittää vakavalla naamalla järjettömyyksiä. Onneksi Fukuyama ei sorru samaan. Mutta kirjan nykyinen merkitys lienee sii-

nä, että se toi Fukuyaman esiin ja osoitti hänen valtavan työteliäisyytensä.

Melko nuorena miehenä Fukuyama on kirjoittanut monia kiintoisia kirjoja ja tämä teos (*Origin of political order. From Prehuman Times to French Revolution. Profile Books 2010*), jota tässä nyt arvioin, on suunnitellun kaksiosaisen teossarjan ensimmäinen, jo sellaisenaan melkoisen laaja. Se on äärimmäisen kunnianhimoinen teos, jossa pyritään selvittämään modernin valtion alkuperä aina ihmisen metsästäjä-keräilijä-yhteisöstä alkaen. Fukuyama liittyy tähän yhä sankkenevaan joukkoon yhteiskuntatieteilijöitä, jotka tunnustaa evoluution merkityksen ja miettii oikeasti, mitkä ovat olleet ne edellytykset, jotka ovat valtion tuottaneet ja mitkä sitten ovat ne tekijät, jotka ovat vaikuttaneet valtion kehitykseen.

Fukuyama edustaa näkemystä, jonka mukaan valtion lähtökohta on sodassa ja väkivallassa, ei ihmisen luontaisessa kooperativisuudessa. Valtio ja yhteiskunta eivät ole alun perin yksi ja sama, vaan niillä on aivan eri lähtökohta. Tämä jako säilyy sitten kautta historian, niin että meillä voi olla valtioita, jotka ovat melkein onnistuneet hävittämään kansalaisyhteiskunnan (kuten Neuvostoliitossa) ja yhteiskuntia, joissa valtio tuskin edes toimii, ja lopulta valtioyhteiskuntia, joissa ero valtion ja kansalaisyhteiskunnan välillä on vähäinen ja valtioon luotetaan (kuten Pohjoismaissa). Myös järjestyksellä on väliä: muodostuuko valtio ensin ja sitten yhteiskunta (niin kuin monien suurvaltojen kohdalla asia oli, jolloin valtio oli huomattavasti laajempialainen kuin yhteiskunta) vaiko yhteiskunta ensin (niin kuin Fukuyaman mukaan Euroopassa tapahtui), millä on tärkeitä pitkän ajan vaikutuksia yhteiskunnan ja valtion suhteeseen.

Erinomainen esimerkki on nykyinen EU:n yritys luoda uudenlaista liittovaltiota Eurooppaan, olemassa olevien valtioiden ja yhteiskuntien päälle. Tavoitteena on saada aikaan suurvalta, joka olisi tasaveroinen Yhdysvaltojen, Kiinan ja Intian kanssa, kun maailman asioita ratkaistaan. Mutta tavoitteena on myös saada aikaan yhteiskunta, jossa kansalliset erot olisivat lähes kadonneet ja jäljellä olisi vain pieniä alueellisia variaatioita. Jokainen tietää hyvin, että Eurooppa on erittäin kaukana tällaisesta tilanteesta, vaikka jotkut eurooppalaiset eliitit niin uskottelevatkin.

Kirjassa esitetään valtioiden kehitys Ranskan vallankumoukseen asti, joskin Fukuyama ei voi vastustaa kiusausta viedä siellä täällä analyysejä ny-

kypäivään. Hän esittää Therbornin tavoin laajan yleiskatsauksen valtioiden kehitykseen historian alusta (eli erilaisista heimo- ja sukulaisyhteiskunnista) sotapäälliköihin, valloittajiin, erilaisiin itsevaltaisiin hallitusmuotoihin ja näiden pyrkimyksiin ratkaista Fukuyaman pyhän kolminaisuuden eli valtion, laillisuuden ja poliittisen vastuun yhdistämisen ongelma. On helppo muodostaa absolutistinen valtio, jossa ei ole lakia eikä vastuuta, mutta sitä on vaikea pitää kassassa. Kaikkein vaikeinta on luoda tasapaino toimivan valtion, laillisuuden ja poliittisen vastuun (*accountability*) välillä. Fukuyaman kuvauksessa tällainen järjestelmä on melkein vain Pohjoismaissa, joissa lisäksi valtio rakentuu vahvan yhteiskunnan varaan.

Yhdysvallat arkaisine poliittisen vastuun järjestelmineen ja toimimattomine perustuslakeineen (perustuslaki on olennaisilta osiltaan 250 vuotta vanha, eikä sitä voi muuttaa) on tällä hetkellä loistava esimerkki siitä, miten järjestelmä itse tuottaa umpikujan, josta on vaikea päästä eteenpäin. Pieni etuoikeutettu vähemmistö voi pitää enemmistöä panttivankinaan ja estää järkevän toiminnan, erityisesti estämällä verojen koaamisen. Tällaisia esimerkkejä löytyy historiasta monia ja ne ovat kaikki johtaneet tuhoon. Fukuyaman paraatiesimerkki on Unkari, jossa monarkin valtaa rajoitettiin niin rajusti, että aristokratia sortui anarkiaan ja suurvalta Unkari nujerrettiin. Fukuyama näkee tässä muuten rinnastuksen Yhdysvaltojen nykytilanteeseen, jossa ns. *checks and balances* -järjestelmä on johtanut siihen, että yhteisestä edusta piittaamattomat irrationaaliset poliittiset liikkeet ovat päässeet niskan päälle ja laumauttaneet valtion toimintakyvyn.

Fukuyama on kiinnostunut suurista, vähemmän tunnetuista historian maailmanvalloista ja niiden taustasta, kuten ottomaanien/osmannien valtakunnasta ja sen edeltäjästä profeetta Muhammedin perustamasta Välimeren ympärille muodostuneesta muslimivaltakunnasta, joka suurimmillaan ulottui Välimeren ympäri Ranskaan asti. Niinpä hän ei teoksessaan niinkään käsittele ”usual suspecteja” eli Kreikkaa, Roomaa ja Englantia, joiden kautta normaalihistorioitsijat ovat yleensä päässeet Euroopan nykyaikaan. Fukuyama kuvaa sen sijaan perinpohjaisesti Kiinaa, Intiaa, Japania, islamilaisia maailmanvaltoja, erityisesti ottomaanien reilut 400 vuotta kestänyttä liittovaltiota, joka nykyisen EU:n tavoin sisälsi hyvin erilaisia kansakuntia, salli näille kohtuulli-

sen itsenäisyyden, mutta pyrki silti toteuttamaan yhtenäistä politiikkaa.

Ottomaaneilla oli myös mielenkiintoinen instituutio, *deushirme*, joka tuo mieleen nykyisen Brysselin byrokratian ja erityisesti komission: he kaappasivat orjiksi Euroopasta nuoria miehiä, jotka koulutettiin tunnustamaan lojaliteettia vain ottomaanivaltiolle ja unohtamaan omat lähtökohtansa ja kulttuurinsa. Kyse oli siis orjista, mutta erittäin vastuullisissa tehtävissä olevista orjista, joista ei kuitenkaan ollut vaaraa sulttaaneille ja hallitsevan eliitin perheille. He olivat uskollisia vain ja ainoastaan sulttaanille (siis nykyään EU:lle!). Itselleni tuli välittömästi mieleen kaksi tunnettua suomalaista, Olli Rehn ja Alexander Stubb, jotka siis ottomaanien aikoihin olisivat olleet ei komissaareja vaan janitsaareja. Orjia kullatussa häkissä.

Ottomaanien suuri liittovaltio kesti melko pitkään, mutta alkoi rapistua ainakin pari sataa vuotta ennen tuhoutumistaan. Sen yritys luoda legitimitettä ja taata riittäviä resursseja ei ollut toimiva. Se on myös hyvä esimerkki suurvallasta, joka ei luonut yhtenäistä hallintokieltä ja rinnastuu tässäkin suhteessa Euroopan unioniin. Fukuyaman löytämä suuri säännönmukaisuus on juuri se, että suurvallat, joilla ei ole omaa yhteistä kieltä, tuhoutuvat, ja suurvallat, joilla sellainen on tai jotka saavat sellaisen aikaan, pysyvät pystyssä. Tämä on myös ero siirtomaavaltiojen välillä. Englantilaiset levittivät kieltään tehokkaasti maihin, joita hallitsivat. Saksalaiset tai hollantilaiset eivät. Ranska on esimerkki siirtomaavallasta, joka useimmissa tapauksissa oli myös kieli-imperialisti, mutta joissakin tapauksissa ei (Yhdysvaltojen ranskalaisalueet). Voi sanoa melko varmasti, että niin kauan kuin Euroopan unioni on 30 eri äidinkieltä sisältävä unioni, niin ajatuksen Euroopasta mahtavana suurvaltana voi unohtaa. Eli todennäköisesti hamaan tulevaisuuteen asti, ellei englannista tule yleinen eliitin yhteiskieli.

Toinen asia on, onko tällainen tavoite edes toivottava. EU-intoilijoiden syvästi halveksuma vaihtoehto on Sveitsi eli vauras, hyvin organisoitu maa, jolla ei ole poliittista painoarvoa. Itse pitäisin Sveitsin mallia paljon parempana, mutta olen vähemmistöissä, ainakin koulutettujen eliittien keskuudessa. Ymmärrän hyvin, että suurvaltamalli on ihanne entisten suurvaltojen eliittien keskuudessa, mutta miksi suomalaiset, jotka koskaan eivät ole olleet minkään suurvallan keskiössä, haikailevat samaa?

Fukuyaman kuvauksessa oikeastaan Kiina on ainoa suurvalta, joka on onnistunut luomaan jo kauan sitten yhtenäisen alueen, jossa puhutaan samaa kieltä ja kulutaan samaan valtioon. Vieläkään tässä yhteiskunnassa ei ole onnistuttu toteuttamaan laillisuutta tai poliittisen vastuun (*accountability*) yhdistämistä toimivaan valtioon, mutta yhteisenä kansallisvaltiona sitä voidaan sen sijaan pitää erittäin menestyneenä. Sen hallinto toimii, järjestys vallitsee, talous kukoistaa, kansalaisten elintaso nousee kohisten. Keskeinen historiallinen ero Eurooppaan verrattuna on se, että Euroopassa hallitsijat joutuivat jo kauan sitten noudattamaan lakia hallitessaan alamaisiaan kun Kiinassa laillisuusperiaate ei vielä ole kovin korkeassa kurssissa.

Fukuyama tekee mielenkiintoisia vertailuja esim. Venäjään, missä hallitsijan valta oli vähintään yhtä suurta kuin Kiinassa, mutta missä hallitsija käytti sitä huomattavasti häikäilemättömämmin ja onnistui tekemään kansalaisyhteiskunnan muodostumisen lähes mahdottomaksi – mutta ei myöskään luonut sellaisia vakaita oloja, jotka olisivat synnyttäneet vahvan ja menestyvän kulttuurin, niin kuin Kiinassa. Silti voi ehkä sanoa, että Venäjä ei ole kiinnostanut Fukuyamaa läheskään yhtä intensiivisesti kuin juuri vaikkapa Kiina. Intia on toinen suurvalta, jota Fukuyama ei ehkä tarpeeksi käsittele, varsinkin kun ottaa huomioon, että Intia koostuu osista, joissa puhutaan hyvin erilaisia kieliä ja eliittiä yhdistää vain siirtomaavallan kieli, englanti.

Fukuyama edustaa klassista westermarckilaisista ideaalia eli vertailevaa kokonaisvaltaista tutkimusotetta, jossa oleellista on, että selitys tapahtuu aina useiden vaihtoehtojen kehityskulkujen vertailun kautta. Westermarckin marsittama valtaisa todistusaineisto oli tarkoitettu osoittamaan, että vertailu on pätevä. Fukuyama ei tuota yhtä massiivista dokumentointia enkä tietenkään voi mennä takuuseen yksityiskohtien paikkansapitävyydestä. Mutta vertaileva perspektiivi on erittäin antoisa ja valaiseva. Kuten edellä todettiin, Osmannien suurvalta on monessa mielessä hyvä vertailukohta nykyiseen Euroopan Unioniin ja sen nykyisiin ongelmiin. Kiinan kehitys taas olisi epäilemättä monelle EU:n johtajalle se ihanne, jonka he mielellään saavuttaisivat: valtava alue, jota hallitaan keskitetysti ja läpinäkymättömästi pienen eliitin toimesta ilman että väestöllä olisi juurikaan sanottavaa, mutta ilman että se pahemmin protestois. Kiinassa tämä kehitys on vaati-

nut tuhansia vuosia ja erittäin rankkoja vaiheita, joten malli ei ehkä ole toteuttamiskelpoinen.

Kuten alussa totesin, Fukuyama on kaavailut teoksestaan kaksiosaista ja nyt käsiteltävä osa päättyy periaatteessa Ranskan vallankumoukseen. Hän ei kuitenkaan voi vastustaa kiusausta ottaa mukaan aivan uusimpiakin kehityskulkuja kuten vaikkapa viittauksia Yhdysvaltojen nykyiseen poliittiseen umpikujaan. Silti tulee olemaan kiinnostavaa nähdä, miten hän tulee painottamaan Ranskan vallankumouksen jälkeisiä tapahtumia.

Kirjassa myös koko ajan pidetään silmällä sitä, mikä Fukuyamalle on modernin valtiokehityksen huipentuma: Englannin ja Skandinavian maiden (ja siellä erityisesti Tanskan, Fukuyama palaa usein lauseeseen ”miten muuttua Tanskaksi”) kehitys moderneiksi valtioiksi, jotka täyttä-

vät kaikki vaaditut tunnusmerkit: vahva oikeusvaltio, poliittinen vastuu, tehokas hallinto ja yhteiskunnan ja valtion positiivinen suhde. Eli tämän voisi tiivistää seuraavasti: Fukuyaman ihanteena on maa, jossa kaikki toimii ja jossa kansalaisia ei voi kohdella, miten sattuu ja politiikka ei ole irrationaalista (niin kuin vaikkapa Yhdysvalloissa). Näyttäisi siltä, että Euroopan unioni on hyvää vauhtia etäännyttä tästä ihanteesta.

Jään odottamaan kiinnostuksella toisen osan ilmestymistä, vaikka se saattaa olla ehkä kaiken kaikkiaan vähemmän kiinnostava ja inspiroiva kuin nyt esitelty ensimmäinen osa. Joka tapauksessa on selvää, että juuri Fukuyaman ja Therborinin kaltaiset poikkeuksellisen kunnianhimoisten kokonaisesitysten toteuttajat edustavat sekä yhteiskuntatieteiden tulevaisuutta että pysyvyyttä. Vertaileva tutkimusote rulettia!